

SZAKDOLGOZAT

Eredics Berta

Természetvédelmi mérnök BSc

Gödöllő

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Természetvédelmi mérnök BSc Szak

**DIÓSJENŐ BELTERÜLETÉN TALÁLHATÓ EGYEDI
TÁJÉRTÉKEK REVÍZIÓJA ÉS ÁLLAPOTFELMÉRÉSE**

Belső konzulens: Dr. Pető Ákos
egyetemi docens

Készítette: Eredics Berta
HUXK3L
Nappali tagozat

Intézet/Tanszék: Vadgazdálkodási
és Természetvédelmi Intézet
Természetvédelmi és Tájgazdálkodási
Tanszék

Gödöllő

2025

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS.....	3
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	3
2.1. A TÁJ MEGHATÁROZÁSA.....	3
2.2. AZ EGYEDI TÁJÉRTÉKEK MEGHATÁROZÁSA	4
2.2.1. <i>A kultúrtörténeti értékek meghatározása és köre.....</i>	<i>5</i>
2.2.2. <i>A természeti értékek meghatározása és köre.....</i>	<i>7</i>
2.2.3. <i>A tájképi egyedi tájértékek meghatározása és köre</i>	<i>8</i>
2.2.4. <i>Az egyedi tájértékek helyzete a természetvédelem jogi szabályozásán belül</i>	<i>8</i>
2.3. AZ EGYEDI TÁJÉRTÉKEK KATASZTEREZÉSÉNEK RÖVID TÖRTÉNETE.....	9
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	10
3.1. DIÓSJENŐ TERMÉSZETFÖLDRAJZI BEMUTATÁSA.....	10
3.1.1. <i>A Nógrádi-medence tájtipológiai jellemzése.....</i>	<i>11</i>
3.1.2. <i>A Börzsönyi-peremhegység tájtipológiai jellemzése.....</i>	<i>12</i>
3.2. AZ EGYEDI TÁJÉRTÉKEK FELVÉTELEZÉSÉNEK MÓDSZERTANA	13
3.3. AZ EGYEDI TÁJÉRTÉKEK TÉRKÉPI MEGJELÉNÍTÉSÉNEK MÓDSZERTANA	14
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK	15
4.1. DIÓSJENŐ ÉS KÖRNYEZETÉNEK RÖVID TÁJHASZNÁLAT-TÖRTÉNETE	15
4.2. DIÓSJENŐ EGYEDI TÁJÉRTÉKEINEK ÖSSZEFOGLALÓ BEMUTATÁSA	20
4.3. DIÓSJENŐ EGYEDI TÁJÉRTÉKEINEK TÉTELES BEMUTATÁSA.....	23
4.4. KULTÚRTÖRTÉNETI EGYEDI TÁJÉRTÉKEK FŐTÍPUS	26
4.4.1. <i>A mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó alkotás kategória értékei</i>	<i>26</i>
4.4.2. <i>A kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszínek kategória értékei</i>	<i>27</i>
4.4.3. <i>A temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás kategória értékei</i>	<i>28</i>
4.4.4. <i>A zöldfelületi létesítmény, objektum kategória értékei.....</i>	<i>29</i>
4.4.5. <i>Az útvonalakat összekötő létesítmény kategória értékei</i>	<i>29</i>
4.4.6. <i>A közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építmény, épület, létesítmény kategória értékei.....</i>	<i>29</i>
4.4.7. <i>Agrártörténeti kategória értékei.....</i>	<i>30</i>
4.4.8. <i>Az ipartörténeti kategória értékei</i>	<i>30</i>
4.4.9. <i>A vízhasználattal, vízgazdálkodással kapcsolatos kategória értékei</i>	<i>30</i>
4.4.10. <i>A történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos kategória értékei.....</i>	<i>31</i>
4.5. TERMÉSZETI EGYEDI TÁJÉRTÉKEK FŐTÍPUS.....	32
4.5.1. <i>A víztani értékekhez kapcsolódó kategória értékei</i>	<i>32</i>
4.5.2. <i>A növényegyed, növénycsoport kategória értékei</i>	<i>32</i>
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	33
5.1. AZ ÚJONNAN FELMÉRT LEHETSÉGES EGYEDI TÁJÉRTÉKEK	33
5.2. MEGLÉVŐ EGYEDI TÁJÉRTÉKEK ÁLLAPOTÁNAK JAVÍTÁSÁRA VONATKOZÓ JAVASLATOK.....	34
6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	35
7. IRODALOMJEGYZÉK.....	36
8. MELLÉKLETEK	38

ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. ÁBRA: HOLLÓKŐ–ÓFALU ÉS KÖRNYEZETÉNEK RÉSZLETE (FOTÓ: EREDICS B.).....	6
2. ÁBRA: A VÁCI KÁLVÁRIA LÁTKÉPE (FOTÓ: EREDICS B.).....	6
3. ÁBRA: AZ ÓCSAI ÖREGHEGYI-PINCESOR ÉS PINCE FALU RÉSZLETE (FOTÓ: PETŐ Á.)	6
4. ÁBRA: KAPTÁRKŐ RÉSZLETE SZOMOLYÁN (HEVES VÁRMEGYE) A SZOMOLYAI KAPTÁRKÖVEK TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEN BELÜL (FOTÓ: PETŐ Á.)	7
5. ÁBRA: DIÓSJENŐ TÁJFÖLDRAJZI HELYZETE	10
6. ÁBRA: DIÓSJENŐ KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉNEK ÉS BELTERÜLETÉNEK TÁJFÖLDRAJZI HELYZETE A NÓGRÁDI-MEDENCE, A KÖZPONTI-BÖRZSÖNY ÉS A BÖRZSÖNYI-PEREMHEGYSÉG KISTÁJAK VISZONYLATÁBAN	11
7. ÁBRA: KIVÁGAT MAGYARORSZÁG ELSŐ KATONAI FELMÉRÉS (1782–1785) DIÓSJENŐT ÁBRÁZOLÓ TÉRKÉPLAPJÁRÓL	16
8. ÁBRA: KIVÁGAT MAGYAR KIRÁLYSÁG MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉS (1819–1869) DIÓSJENŐT ÁBRÁZOLÓ TÉRKÉPLAPJÁRÓL.....	17
9. ÁBRA: KIVÁGAT HABSURG BIRODALOM HARMADIK KATONAI FELMÉRÉS (1869–1887) DIÓSJENŐT ÁBRÁZOLÓ TÉRKÉPLAPJÁRÓL.....	18
10. ÁBRA: KIVÁGAT MAGYARORSZÁG KATONAI FELMÉRÉS (1941) DIÓSJENŐT ÁBRÁZOLÓ TÉRKÉPLAPJÁRÓL	19
1. TÁBLÁZAT DIÓSJENŐ TELEPÜLÉSEN KORÁBBAN RÖGZÍTETT, ILLETVE A 2025-ÖS FELMÉRÉS SORÁN REVIDEÁLT ÉS FELMÉRT EGYEDI TÁJÉRTÉKEK ÖSSZEHOSONLÍTÓ EREDMÉNYTÁBLÁZATA.....	20
11. ÁBRA: A DIÓSJENŐN FELMÉRT EGYEDI TÁJÉRTÉKEK FŐKATEGÓRIA SZERINTI MEGOSZLÁSA.	23
12. ÁBRA: A DIÓSJENŐN TALÁLHATÓ KULTÚRTÖRTÉNETI EGYEDI TÁJÉRTÉKEK TÍPUSOK SZERINTI MEGOSZLÁSA	23
13. ÁBRA: DIÓSJENŐ BELTERÜLETÉN VÉGZETT EGYEDI TÁJÉRTÉK KATASZTEREZÉS ADATAI ALAPJÁN KÉSZÜLT EREDMÉNYTÉRKÉP, AMELYEN A PIROS PONTOK A FELMÉRT ÉS BEMÉRT EGYEDI TÁJÉRTÉKEK HELYZETÉT MUTATJA.....	24
14. ÁBRA: DIÓSJENŐ BELSŐ TÖRTÉNETI TELEPÜLÉS MAGJÁBAN TALÁLHATÓ EGYEDI TÁJÉRTÉKEK, ILLETVE A HÁROM PINCESOR TERÜLETE.	25

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

Dr. Jane Goodall-re emlékezve: „*The least I can do is speak out for those who cannot speak for themselves.*” vagyis “*A legkevesebb amit tehetek, hogy hangot adok azoknak, akik nem tudnak kiállni magukért*”.

Az egyedi tájértékek megismerése és védelme a társadalom feladata. A mai rohanó világban egyre kevesebb figyelmet kapnak. Értékük fennmaradásához elengedhetetlen időszakos megfigyelésük, valamint az így keletkezett adatok szakszerű feldolgozása. Eredményül egy összetett rendszert kapunk, ami a tájvédelmi intézkedések és turisztika szempontjából is fontos.

Az értékek nyilvántartása a Természetvédelmi Információs Rendszerben (TIR) történik. Több, mint egy évtizede létrejött a Táj Érték Kataszter (TÉKA) program, amelyben 18 428 darab adatot rögzítettek, összesen 833 településről (Tóth et al. 2012).

Szakdolgozatom célja az egyedi tájértékekre való figyelemfelhívás. Környezetünk tele van ilyen értékekkel, még ha nem is tudunk róla. Fókuszban Diósjenő községe áll, amely Nógrád vármegyében helyezkedik el. A területhez szakmai szemmel való hozzáállásom kimutatta a laikus szemmel nem feltétlen látható értékeket.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A táj meghatározása

Az egyedi tájértékek megértéséhez először tisztába kell lennünk magával a táj fogalmával.

A táj magában foglalja mind a természeti, mind a kulturális örökségünk sokféleségét. A természetes folyamatok eredményeképpen egy állandóan változó földfelszín jön létre, amelyet hosszú környezettörténeti folyamatok alakítottak ki, és amelyet az antropogén hatások sok esetben jelentősen átalakítottak. Ennek következménye a szabályozó táji szolgáltatások fokozatos leépülése (Kiss et al. 2017).

Számos európai tanulmány térképezi fel a lakosok helyérzetét, például a folyóparti tájakon, illetve annak előnyeit és korlátait is vizsgálja (Verbrugge et al. 2019).

A táj esztétikai értékei magából a táj látványából, valamint azok érzékelhető adottságaiból megfigyelhetők (Bergstrom 1998). Az esztétikai értékek revíziója közel kerül egy régebbi meghatározáshoz, miszerint a tájat, mint földrajzi területet sajátos jellemzők kötik össze (Lorberg 2024).

A táj fogalomnak több definíciója is létezik, de majdnem mindegyikben, a természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény szellemiségét tükröző részleteket találunk: A törvény II. részének 6. § (1) szerint „*A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű része, a rá jellemző természeti értékekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban találhatók a természeti erők és a mesterséges környezeti elemek.*” Ezáltal is egyértelművé válik, hogy nemcsak a táj függ az embertől, hanem az ember is függ a tájtól és annak értékeitől (1996. évi LIII. tv.).

A táj védelme többféleképpen valósítható meg. Ennek egyike a megőrzés, amelyet az Európa Tanács Táj Egyezménye szabályoz. Elsősorban a táj védelmével foglalkozik, de hozzájárul annak kezeléshez és tervezéshez egyaránt. Célja az európai tájak minőségének és sokféleségének megőrzése (Európai Táj Egyezmény 2004).

A tájvédelem további feladataihoz hozzátartozik az egyedi tájértékek felmérése, számbavétele és védelme. A nevükből is adódóan, nem mindennapi, különleges értékekkel rendelkeznek. Nem is gondolnánk, hogy egy kapu, egy egykori bakterház, egy csárda vagy akár egy erdőrészlet is rendelkezik olyan értékkel, ami az adott település és táj szempontjából egyedi és megőrzendő.

Ezeknek az idő múlásával egyre hangsúlyosabb szerepük van, amire az emberek többsége nem fordít kellő figyelmet.

2.2. Az egyedi tájértékek meghatározása

Az egyedi tájértékek elméleti gyökereihez való visszatérés nemcsak a fogalom pontosabb értelmezését teszi lehetővé, hanem alapul szolgál a tájhasználat során felmerülő konfliktusok kezeléséhez (Gerber 2017).

A definíció szerint, egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van (1996. évi LIII. tv., MSZ 20381:1999).

Megóvásukban nagy szerepet játszik a helyi társadalom, hisz számukra van igazán jelentősége. Természetesen, ezek az értékek nem csak a helybeliek számára, annál inkább az emberiség számára is értékesek.

Az értékük felbecsülhetetlen, ezekből vonhatunk le következtetést a múltbeli tevékenységekre, akár az egykori társadalmi szokásokra. Tanulmányozásukkal ismerhetjük meg a kultúrtörténeti és táji örökségünket is.

Brown egy másfajta szemszögből tanulmányozta az egyedi tájértékeket: a térbeli térképezés szempontjából ezek az értékek az előrelélői lehetnek a helyidentitásnak és a helyhez kötődésnek (Brown 2007).

Az egyedi tájértékek önmagukban is értékesek, nagyban hozzájárulnak egy-egy táj különlegességéhez, esztétikai értékéhez is. Hosszútávú megőrzésük közös érdekünk, amely részben természetvédelmi, de legalább ennyire kulturális örökségvédelmi kérdés is.

Az MSZ20381:2009 sz. Természetvédelem Egyedi tájértékek kataszterezése c. magyar szabvány alapján három típusba sorolhatjuk az egyedi tájértékeket.

1. kultúrtörténeti,
2. természeti,
3. tájképi értékek.

2.2.1. A kultúrtörténeti értékek meghatározása és köre

A kultúrtörténeti értékek meghatározása során alapvető jelentőségű, hogy az emberi tevékenységekhez kötött tájértékeket rendszerezetten közelítsük meg. Ezek az értékek többféle szempontból vizsgálhatók. Idetartoznak például a településsel, közlekedéssel/szállítással, termeléssel vagy egyéb emberi tevékenységekkel kapcsolatos értékek. Az egyes kategóriák elemzése lehetővé teszi, hogy pontosabban feltárjuk az ember és környezet kapcsolatának sokszínűségét a tájban.

- A településsel kapcsolatos egyedi tájértékeket további csoportokra oszthatjuk. Ezek az alábbiak:
 - a hétköznapi élettel kapcsolatos művészeti alkotás, építmény; például: utcakép, tájház; ennek szemléltetésére Hollókő–Ófalu és környezetét említhetjük (1. ábra);
 - a határjelek;
 - a szakrális építmények; például a Vácon található Kálvária (2. ábra);
 - a temetkezéssel összeköthető építmények;
 - a védelmi célt szolgáló létesítmények; mint például a váci városfal a Hegyes toronnyal;
 - a földmérési pontok;
 - a zöldfelületi kialakítások; például az Erzsébet-parkban is látható hársfasor Gödöllőn.

1. ábra: Hollókő–Ófalu és környezetének részlete (fotó: Eredics B.).

2. ábra: A váci Kálvária látképe (fotó: Eredics B.).

3 ábra: Az ócsai Öreghegyi-pincesor és pince falu részlete (fotó: Pető Á.).

- A közlekedési/szállítási egyedi tájértékek közé tartoznak:
 - az utak vagy annak részletei;
 - az útvonalak összekötését szolgáló építmények;
 - a közlekedéssel kapcsolatos épületek.

- A termeléshez kapcsolódók:
 - az erdő- és vadgazdálkodáshoz tartozó;
 - agrártörténeti; mint például az Ócsán található Öreghegyi-pincesor és pince falu (3. ábra);
 - ipartörténeti;

- bányászati;
- vízhasználat és vízgazdálkodással kapcsolatos tájértékek.
- Az egyéb emberi történésekhez köthető értékek:
 - a történelmi/kulturális vagy elismert személlyel kapcsolatos;
 - turizmushoz;
 - vendéglátáshoz.

2.2.2. A természeti értékek meghatározása és köre

A természeti értékek közé a földtudományi és biológiai értékeket soroljuk, amelyek egy adott táj élő és élettelen tájalkotó tényezőit foglalják magukba. E két típus segít az élő és élettelen természeti elemek számbavételében. Ezek megőrzése alapvető a természet sokféleségének fenntartásában. A természeti egyedi tájértékeket az alábbiak:

- földtudományi egyedi tájértékek lehetnek:
 - geológiai; pl. kaptárkövek Szomolyán (4. ábra);
 - geomorfológiai;
 - talajtani;
 - víztani.
- biológiai egyedi tájértékek lehetnek:
 - növénycsoportok;
 - élőhelyek;
 - állatoknak megfelelő hely.

4. ábra: Kaptárkő részlete Szomolyán (Heves vármegye) a Szomolyai kaptárkövek Természetvédelmi területen belül (fotó: Pető Á.).

2.2.3. A tájképi egyedi tájértékek meghatározása és köre

A tájképi értékek alábbi kettős felosztása esztétikai szempontból is jelentős, de emellett az ökoturizmus fejlesztéséhez is hozzájárulhatnak:

- kilátópont egyedi látványképpel; valamint
- vonalas jellegű kilátóhely.

2.2.4. Az egyedi tájértékek helyzete a természetvédelem jogi szabályozásán belül

Az egyedi tájértékek felvételezésének felelősei a nemzeti park igazgatóságok. Ez folyamatos felmérést és térképezési feladatokat jelent számukra.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 6.§ (2) bekezdés alapján a tájhasznosítás során meg kell őrizni a természetes és természetközeli állapotot, továbbá gondoskodni kell az egyedi tájértékek fennmaradásáról.

A (3) bekezdés definiálja az egyedi tájérték fogalmát: *„Az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van, egyedi tájértéknek minősül.”*

A (4) alapján ezen értékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szerv, az igazgatóság feladata.

Az (5) bekezdés szerint az egyedi tájértékek felsorolását a tervezési területen a településrendezési terv tartalmazza.

A 7.§ alapján a történelmileg kialakult természetkímélő hasznosítási módok figyelembevételével biztosítani kell a természeti terület használata és fejlesztése során a táj jellegének, és egyedi tájértékeknek a megóvását.

Továbbá, az egyedi tájértékek és esztétikai adottságok megóvása érdekében (c) a település-, a területrendezés és fejlesztés, a használat során kiemelt figyelmet kell fordítani a természeti értékek és rendszerek, a tájképi adottságok és az egyedi tájértékek megőrzésére.

A (4) bekezdés alapján az egyedi tájértékek és tájképi adottságok megóvására vonatkozó részletes szabályokat a Kormány állapítja meg.

A védett természeti területre vonatkozó 41. § alapján a tulajdonos, vagyongekezelő köteles tölteni a természetvédelmi hatóságnak, az egyedi tájérték oltalma, érdekében végzett tevékenységet, így különösen az egyedi tájérték megközelítését, bemutatását, őrzését, állapotának ellenőrzését, és a hatósági tájékoztató, valamint eligazító táblák elhelyezését. (1996. évi LIII. törvény a természet védelméről)

A településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény leírja, hogy a településkép védelme szempontjából kiemelt területeken (ide tartozik az egyedi tájértékek területe is) reklámhordozó és reklám – jogszabályban meghatározott kivétellel – nem helyezhető el.

A településfejlesztési koncepcióról, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Kormány rendelet szerint a települési önkormányzat által településképi rendeletben védetté nyilvánított építészeti örökség helyi védelem alatt áll. A helyi védelem célja a település szempontjából hagyományt őrző, az ott élt és élő emberek, közösségek munkáját és kultúráját tükröző sajátos megjelenésű, a településképet meghatározó építészeti és táji érték védelme. Jellegét tekintve lehet területi vagy egyedi védelem, utóbbi többek között a jellegzetes, értékes, illetve hagyományt őrző építészeti arculatot, településkaraktert meghatározó egyedi tájértékekre is kiterjedhet.

2.3. Az egyedi tájértékek kataszterezésének rövid története

Az első írásos tájértékek rögzítése az 1970-es években történt, a „*Magyarországi Jelentős Környezeti Értékek*” nevű kutatási programon belül, amelyben az ország kultúrtörténeti értékeit mérték és jegyezték fel (Egyedi tájértékek 2009). Később, 1983-ban az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal (OKTVH) általi Egyedi tájérték című tanulmányban taglalták az egyedi tájérték, mint fogalom meghatározását, a vizsgálandó területek kidolgozásának részleteit, valamint azok tájvédelmi szerepét.

Az első magyarországi kataszterezési szabványnak a Műszaki Irányelv tekinthető MI-13-25:1992, amely 1999-ben módosult: MSZ 20381:1999. A ma is használt szabványt 2009-ben tették közzé (MSZ 20381:2009).

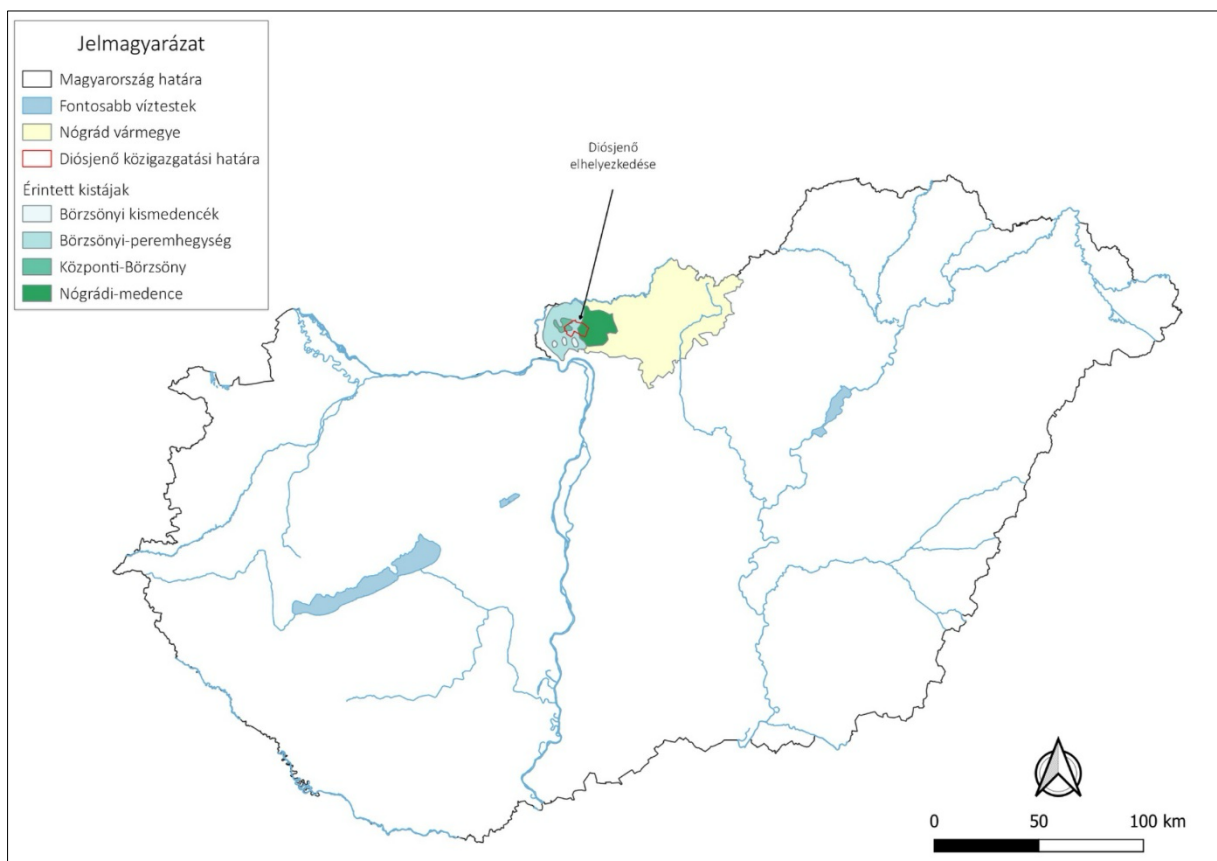
Kezdetben helyi jelentőségű felmérések készültek önkormányzati kezdeményezésből. A természetvédelmi törvény megjelenése után több térképezés készült nemzeti park igazgatóságok, civil szervezetek által, valamint szakdolgozatok keretében (Tóth 2014).

2009–2010-ben megjelent a „*Táji értékek kataszterezése az Európai Táj Egyezmény hazai bevezetésének megalapozásához, a tájkarakter értékelés módszertanának kidolgozásához*” c. projekt, melyet az EGT Norvég Finanszírozási Mechanizmus támogatott. Célja az eljárás mód fejlesztése, a dokumentáció megkönnyítése, modernizálása. A rendszer lehetővé tette az adatok egyesével történő rögzítését, ezáltal a kataszterezés egyes településeken el is kezdődhetett (Egyedi tájértékek 2009).

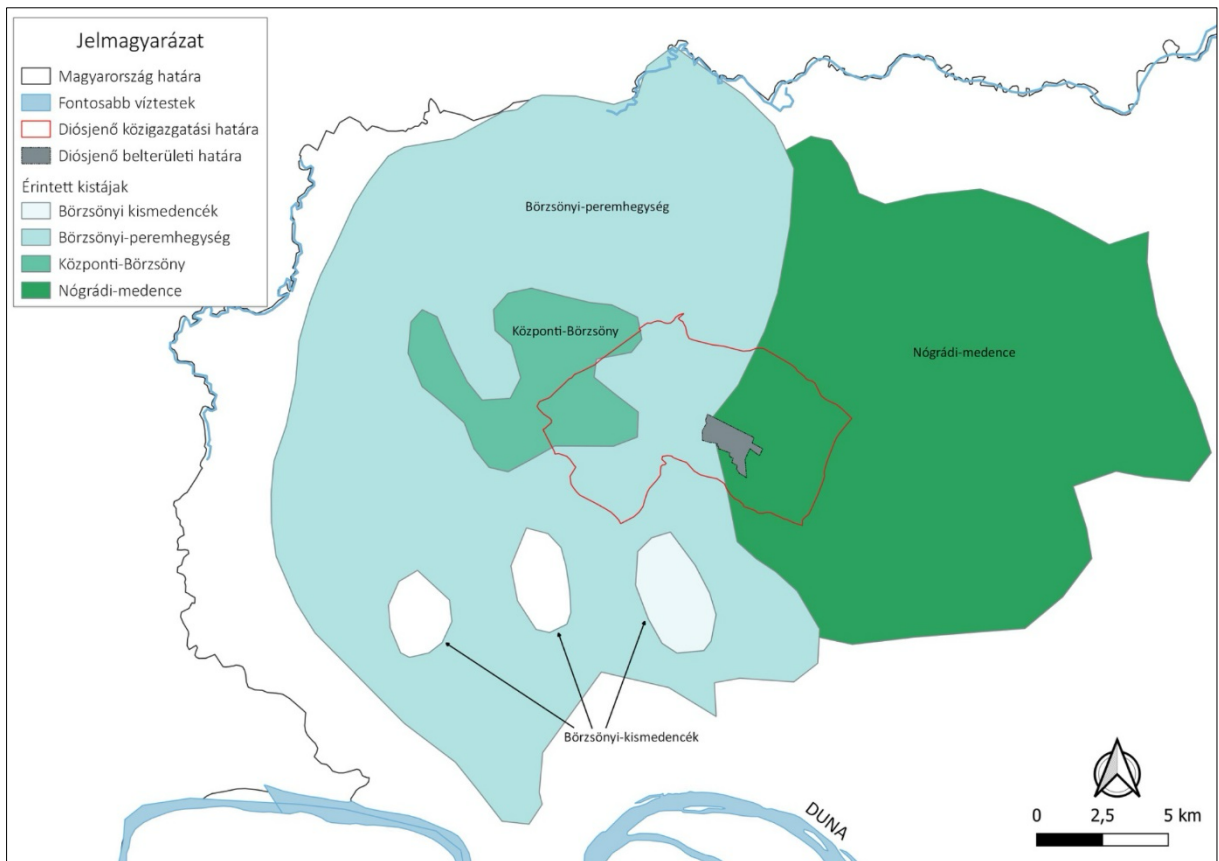
3. ANYAG ÉS MÓDSZER

3.1. Diósjenő természetföldrajzi bemutatása

Diósjenő az Észak-magyarországi-középhegység nagytájban, azon belül pedig Börzsöny és az Észak-magyarországi-medencék középtájokban található. A település három kistáj területén nyúlik el, ezek a Központi-Börzsöny (*kistájkód: 6.2.11.*), Börzsönyi-peremhegység (*kistájkód: 6.2.13.*), és a Nógrádi-medence (*kistájkód: 6.8.13.*) (6. ábra). Diósjenő település belterülete, amely a vizsgálataim fókuszában volt nagyobb részt a Nógrádi-medencében található, mindössze a nyugati területe nyúlik át a Börzsönyi-peremhegységbe (5. ábra) (Martonné Erdős 2007; Dövényi 2010; Mezősi 2011).

5. ábra: Diósjenő tájföldrajzi helyzete.

6. ábra: Diósjenő közigazgatási területének és belterületének tájföldrajzi helyzete a Nógrádi-medence, a Központi-Börzsöny és a Börzsönyi-peremhegység kistájak viszonylatában.

A Nógrádi-medencét nyugatról a Börzsöny, keletről a Cserhát határolja. Mezőgazdaság szempontjából elsősorban növénytermesztéssel hasznosított területeik vannak, ugyanakkor a börzsönyi csapadékárnyék miatt a kistáj száraznak ítéltető (Somogyi 1998; Dövényi 2012). Ahogy az 5. és 6. ábrán bemutatott térképen is látható, a Börzsöny középtáj három kistájra osztható fel: Központi-Börzsöny, Börzsönyi-kismedencék és Börzsöny-peremhegység, (Szeberényi 2014). A hegység különlegességét a meredek kaldera és V alakú völgy, valamint a földtani gazdagság adja (Füri 2014). Mivel Diósjenő belterülete a Nógrádi-medencét és a Börzsönyi-peremhegyéget érinti, ezért ennek a két kistájnak a jellemzésével adom meg a vizsgálati terület tájföldrajzi jellemzőit.

3.1.1. A Nógrádi-medence tájtipológiai jellemzése

A Nógrád vármegyében elhelyezkedő kistáj földtani viszonyát tekintve nagyrészt oligocén homokkő és agyagos üledék. Helyenként miocén slír kavics is megjelenik a felszínen. Jellemző még a pleisztocén agyag és löszderivátum. Ugyanebben az időszakban történt emelkedéssel medencévé, valamint a folyóvízi felszabdálás következtében dombsággá, vagyis medencedomsággá alakult át (Dövényi 2010).

Éghajlata mérsékelt hűvös- mérsékelt száraz. 9,0–9,5 °C az évi középhőmérséklet, míg az évi csapadék 600–640 mm. A legnagyobb 24 órás eső (80 mm) Diósjenő településén esett (Dövényi 2010).

A vízgyűjtő terület a Hévízi-, a Fekete-, a Derék-, és Lókos-patakra terjed ki. A Börzsöny felől a legtöbb vízfolyást a Derék- és a Lókos-patak viszi el az Ipolyba (Dövényi 2010). A belső területekről kilépő vizeket gátakkal elzárták, így alakítottak ki mesterséges tavakat, amelyek közül a legnagyobbak tekinthető a Jenői-tó, akár 2–3 méter mélységgel (Szeberényi 2014). Az alkalmi árhullámok felfogására megfelelő szolgálatot tesz.

Cseres-tölgyes és gyertyános-tölgyes zonális társulások jellemzik a területet. A völgyekben üde-nedves rétek és mocsarak találhatóak, amik mellett madársisakfajok (*Cephalanthera* spp.), turbánliliom (*Lilium martagon*) és gérbics (*Limodorum abortivum*) növények jellemzőek. A szántó hasznosítású területen az egykori gyom vegetáció is megjelenik: héricsfajok (*Adonis* spp.), pipacs (*Papaver rhoeas*). Az özönfajok ezt a területet sem kerülik el, megjelenik többek között a zöld juhar (*Acer negundo*), a japánkeserűfű (*Reymoutria* spp.) és aranyvessző (*Solidago* spp.) fajok egyaránt (Dövényi 2010).

Talajtant tekintve a terület negyedét agyagbemosódásos barna erdőtalajok jellemzik. Mechanikai összetételük vályog. A széles völgyű medencében a csernozjom barna erdőtalajok északabbra is felhúzódnak (Martonné Erdős 2007). A savanyú kémhatású talajok 20% -a erdővel borított, több, mint 70% -a mezőgazdasági hasznosítás alatt áll.

Az alacsonyabb térségeket már a kevésbé savanyú talajok jellemzik, jelentős részük szintén mezőgazdasági terület, amit kukorica, búza és napraforgó ural. A legtermékenyebb talaj a csernozjom barna erdőtalaj, Érsekivadkert-Tereskei-hátság lösszel borított felszínén található (Dövényi 2010).

3.1.2. A Börzsönyi-peremhegység tájtipológiai jellemzése

A Pest és Nógrád vármegyében elhelyezkedő kistáj domborzatát alacsony középhegységi és alacsony domblábi háta, lejtők típusa jellemzik. Az erózió mértéke magas, a pleisztocén idején létrejött kőtengerek, hegylábi lépcsők kialakulása miatt.

Földtanát tekintve miocén andezittufa jellemzi, nem egyenletesen lösszel vagy agyaggal borított. Az egykori vulkán magas-börzsönyi rétegvulkán peremén jól elkülöníthető vulkángyűrű alakult ki (Dövényi 2010).

A mérsékelt hűvös-mérsékelt nedves éghajlatú kistáj magasabb felszínein az évi középhőmérséklet 8,0 °C, míg a déli részein akár 10 °C is lehetséges. A csapadékeloszlás 600–750 mm között mozog. Az éghajlat lehetővé teszi az erdőgazdálkodást, valamint a nem melegkedvelő növények termesztését.

Vízháztartását a domborzat, a kőzetminőség, valamint a kitétség is befolyásolja. A Malomvölgyi-patak, a Morgó-patak és a Kemence-patak vízhozamát nagy mértékben befolyásolja az évi csapadékmennyiség, valamint a vízgyűjtők felépítése (Dövényi 2010).

A terület déli részeire a melegkedvelő fajok jellemzőek, a völgyekben jelentős az égerligetek mezofil vegetációja. Szurdokerdőkben figyelemre méltó társulások találhatóak a gímpáfrányból (*Phyllitis scolopendrium*), valamint a medvehagymából (*Allium ursinum*). A peremi területeken megnőtt az erdeifenyő (*Pinus sylvestris*) és szelídgesztenye (*Castanea sativa*) betelepítése. Az észak-keleti részeken jellemző a pusztai szélfű (*Mercurialis ovata*) és a borzas szulák (*Convolvulus cantabrica*). Az északi részen bükkösök, gyertyános-tölgyesek uralkodnak (Dövényi 2010).

Ami a talajtani viszonyokat illeti, az alacsonyabb területeken lösz és harmadkori agyag a meghatározó. Nagyrészen az agyagbemosódásos barna erdőtalajnak a mechanikai összetétele vályog, kedvező vízgazdálkodásúak. A terület közel 90% -án erdő terül el, mégis magas a talajok eróziója az említett erős tagoltság miatt.

A kistáj területe főként szántókkal és gyümölcsösökkel hasznosított, azonban meghatározó erdőborítottsággal is rendelkezik (Marosi és Somogyi 1990; Dövényi 2010).

3.2. Az egyedi tájértékek felvételezésének módszertana

A MSZ20381:2009 szabvány alapján első lépésként Diósjenő településről a szükséges adatokat összegyűjtöttem. Az Agrárminisztérium, valamint a Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Tanszék együttműködésének keretében hozzáférhetővé vált az eddig elvégzett egyedi tájértékek felmérésének katasztere. Ez alapján kezdtem meg Diósjenő településén található értékek bejárását és állapotuk felmérését. Ezeket az adatokat az említett TÉKA rendszer megjeleníti térképi formában, a terepi bejárás megkönnyítése érdekében. Ezen felül különböző kiadványokat, kutatási jelentéseket, tanulmányokat, település- és területrendezési terveket olvastam át.

A kataszterezés módszertana a terepen folytatódott. A terepi bejárást 2025 nyarán végeztem el. Ehhez egy előzetesen előkészített térképet és egy műholdas vevőkészüléket használtam. Az adatokat a szabvány által előírt adatlap kitöltésével rögzítettem, térképen

jelöltem. Az aktuális állapotról friss felvételek készítettem. Az egyedi tájértékek helyzetét kézi GPS (Garmin GPSMAP 66sr) segítségével rögzítettem.

A felvett adatokat számítógép segítségével dokumentáltam. A kitöltött adattáblázatok, a települési összesítő lapok, illetve a fényképek feltöltését elvégeztem, valamint térképen lokációjukat jelöltem. Az utómunkák elkészültével, a településről származó adatokat el kell juttatni az illetékes nemzeti park igazgatóságához, valamint a Természetvédelmi Információs Rendszerben is rögzíteni szükséges.

3.3. Az egyedi tájértékek térképi megjelenítésének módszertana

Annak érdekében, hogy a településen végzett felmérés során rögzített egyedi tájértékeket meg tudjam jeleníteni térképen, a nyílt forráskódú QGIS 3.16 (Hannover) programban létrehoztam egy térinformatikai projektet és adatbázist. Ennek az egyik célja az volt, hogy a TÉKA rendszerben helytelenül szereplő adatpontokat javítani tudjam. A TÉKA-ban több esetben olyan helyen van megjelölve egyedi tájérték, amely a valóságban nem létezik, vagy amely nem ott található, mint ahol a TÉKA térképi állományában megjelenik. A felmérésem eredményeit bemutató térinformatikai projekt alaptérképeként az 1:10.000 méretarányú topográfiai térképet használtam, amit kiegészítettem még Magyarország Első Katonai Felmérés (1782–1785), Magyar Királyság Második Katonai Felmérés (1819–1869), Harmadik Katonai Felmérés (1:25.000) (1869–1887), valamint a Magyarország Katonai Felmérése (1941) vonatkozó szelvényeivel (Arcanum 2004, Tímár et al. 2006, Biszak et al. 2007, Tímár et al. 2008).

Az egyedi tájértékekből létrehozott rétegben az egyes felvételezési pontokhoz rögzítettem az MSZ20381:2009 szerinti kategóriabesorolást is a réteg attribútum tábláján.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

4.1. Diósjenő és környezetének rövid tájhasználat-története

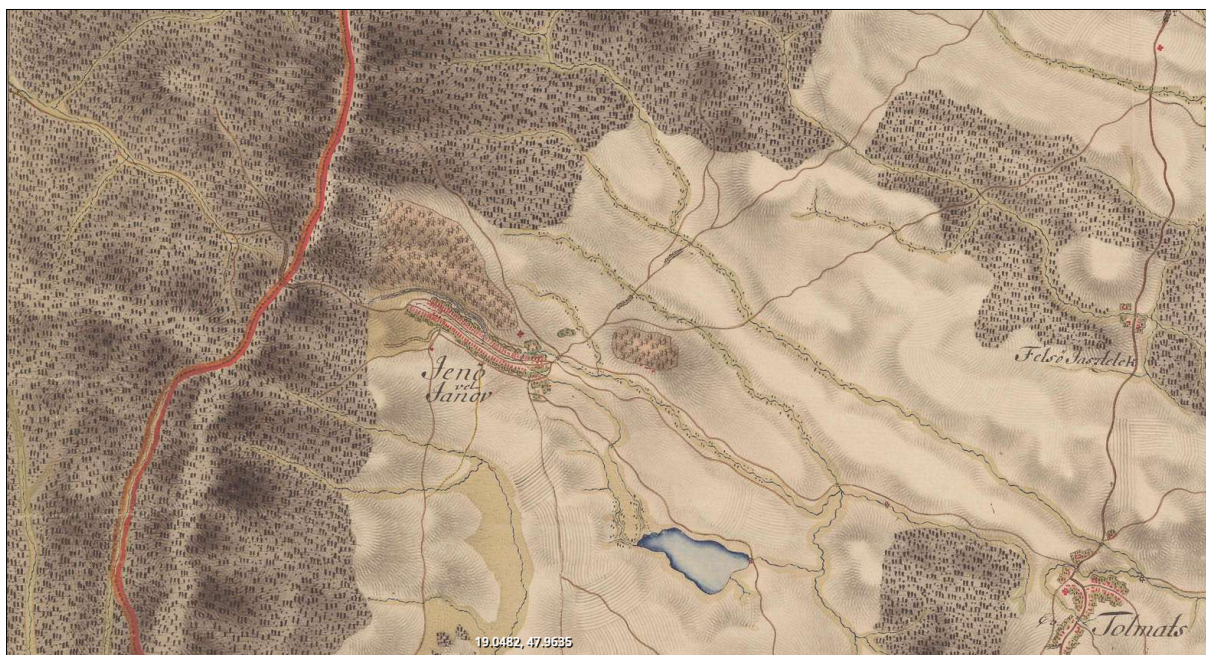
Annak érdekében, hogy fel tudjam tárni a ma Diósjenőn megtalálható egyedi tájértékek történetiségét, röviden áttekintettem Diósjenő település és közvetlen környezetének tájhasználat-történetét. Célom az volt, hogy mintegy keretként felvázoljam a település rövid fejlődéstörténetét, és amennyiben a történeti térképeken megfigyelhető valamelyik egyedi tájérték, úgy rögzítsem azt.

A Börzsöny mindig is az egyik legnagyobb egybefüggő erdőterület volt hazánkban, így településhálózatának fejlődését és bővülését elsősorban az erdőterületek peremterületein lehet vizsgálni és értékelni (Miklósi és Batizi 2014). A Börzsöny periferiájának településhálózatról érdemi információk a kora középkortól állnak rendelkezésre. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy a Római Birodalom 5. században bekövetkezett összeomlása után helyben maradó kvád népesség, majd őket fokozatosan felváltó avarok éltek a térségben. Lelőhelyeik elsősorban a nagyobb vízfolyások mentén kerültek eddig elő, míg az északról beköltöző szláv népcsoportok az erdőborította táj belsejében találtak élettérre (Miklósi és Batizi 2014). Honfoglalás utáni időszak emlékműve is elsősorban az Ipoly völgyében, illetve a szélesebb, könnyebben megközelíthető völgyekben összpontosul (Győrffy 1987, 1998; Miklós 1997). A terület településhálózata az Árpád-korban fejlődésnek indult, de csupán kis létszámú településekből, illetve a peremterületek hegységi részein kialakított kisebb-nagyobb várakból állt (pl. Bernecebaráti és Hont) (Miklósi és Batizi 2014).

A 12–13. században már vélhetően a települések határaiban elkezdtek terjeszkedni a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek, és kialakult az a 1,5–3 km-es sáv a hegység körül, ami az élelemtermelés színtere volt (Zagyva 2014). Ennek magyarázata abban keresendő, hogy az ország lakossága a 14–15. századra duplájára emelkedett, így arányosan növelni kellett a szántóterületeket is (Nováki 1973).

Az 1700-as években, a török hódoltság után, a közeli településen, Berkenyén német telepesek érkezésével elkezdődött az erdők egy részének tarvágása faanyag beszerzési és mezőgazdasági hasznosítás szempontjából (Csöre 1980). A bükkösök jelentős részét a kovácsok használták fel szénégetés céljából (Zagyvai 2014).

A katonai felmérések elemzése Diósjenő és környezetének leírásához nélkülözhetetlen. A 18. századtól egészen a II. világháborúig kaphatunk egy széles körű képet a táj és használatának változásáról.

7 ábra: Kivágat Magyarország Első Katonai Felmérés (1782–1785) Diósjenőt ábrázoló térképlapjáról.

Az első felmérést Mária Terézia rendelte el, ami Magyarország első részletes térképezése volt. Az Első Katonai Felmérésen a korabeli település közvetlenül az erdőterületek mellett, de már be nem erdősült, vélhetően rét, legelő és szántó művelésű területek által körbevéve jelenik meg (7. ábra). A Zagyvai Gergely által készített történeti elemzés bizonyította, hogy ezeket a területeket más művelési ágban használták (Zagyvai 2014). Ezekben a területrészekben a mai másodlagos erdők spontán beerdősülés, vagy erdőtelepítés által alakultak ki több helyen (Standovár 2014).

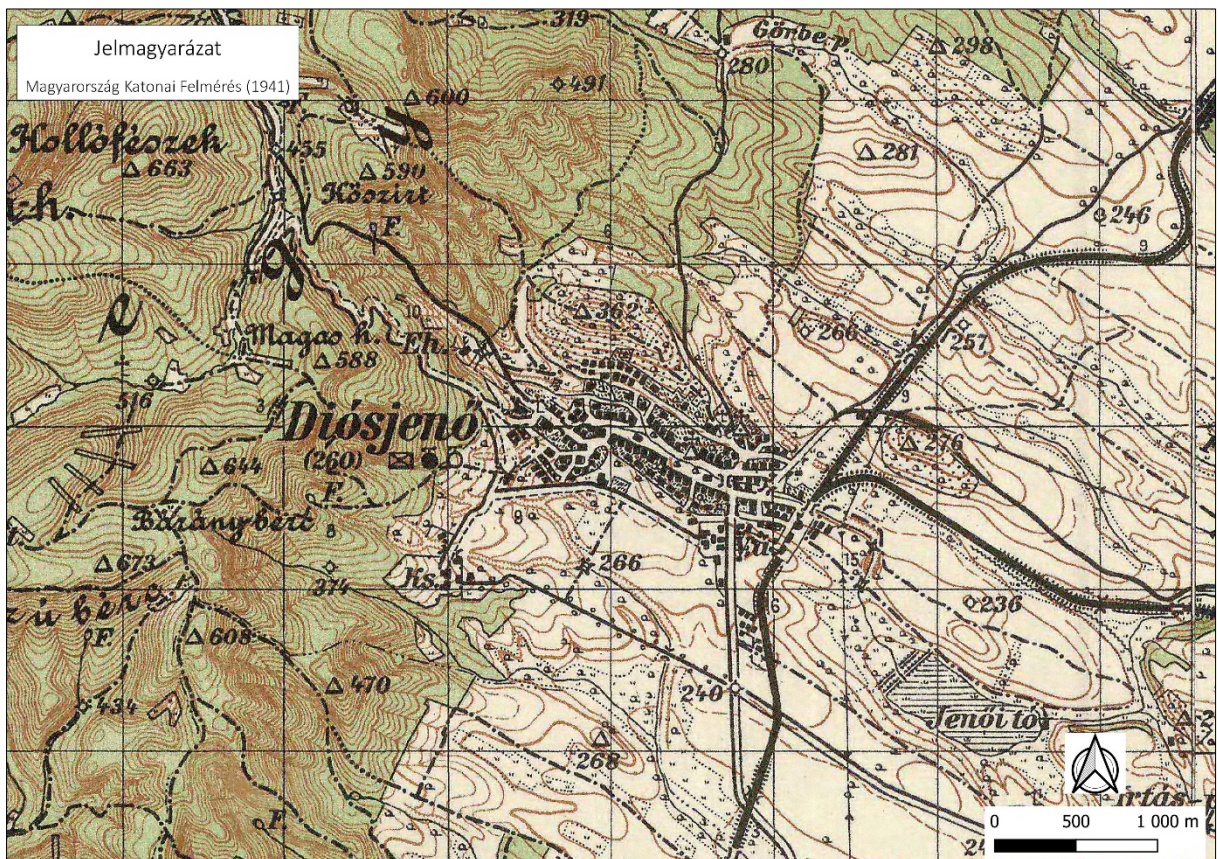
Megfigyelhető, hogy az akkori Jenő, vagy másnéven „Janov” nevű település csupán egy hosszú útból áll, a Jenői-patak két széle mentén. A ma is látható kőhíd a község keleti részén felfedezhető.

A településtől északra az erdőtől eltérő, egészen másfajta jelölést alkalmaztak a térkép készítői. Akkoriban nagy jelentősége volt a Börzsöny környéki településeken a szőlőtermesztésnek, ugyanakkor azt, hogy a Jenőtől északra elhelyezkedő terület szőlőtermesztésre utal, azaz szőlőhegy volt-e már a XVIII. század végén is, csak a későbbi felmérésekkel lehetett alátámasztani (Zagyvai 2014).

A II. világháború idején készült térkép tartalmazza a legtöbb részletet (10. ábra). Az elkészítése az I. világháborút követő, Magyarországot érintő területi változások és tájtörténeti felmérések miatt vált szükségessé.

A legjelentősebb különbség a pontozott–egyenes vonallal jelölt vasútvonal megjelenése. Látszik, hogy a településszerkezet bővül, terjeszkedik. A mai üdülőtelp gyarapodását és az ahhoz vezető utat is jelölik. A dél-nyugati részen a szántók és legelők területe növekedést mutat.

A térkép az előzőhöz képest színes, jobban érzékelteti a hegy magasságát. A település északi részén fás környezet látható, ami igazolja a szőlőtermesztés felhagyását. Alatta már két darab kereszt szemlélteti a katolikus és református temetőt (10. ábra).

10. ábra: Kivágat Magyarország Katonai Felmérés (1941) Diósjenőt ábrázoló térképlapjáról.

4.2. Diósjenő egyedi tájértékeinek összefoglaló bemutatása

A felmérés során összesen 42 darab egyedi tájértéket kerestem fel. Ebből hét darab tájértéket nem tudtam azonosítani, mert vagy eltávolításra kerültek, vagy eleve nem is léteztek azon a ponton, ahol a TÉKA adatbázis jelölte őket.

A felvett adatok feldolgozását az alábbi 1. táblázat tartalmazza. A táblázatban a TÉKA rendszerében szereplő adatok, valamint az általam 2025-ben felvett értékek jelenlegi helyszínei láthatóak összehasonlításban.

1. táblázat Diósjenő településen korábban rögzített, illetve a 2025-ös felmérés során revideált és felmért egyedi tájértékek összehasonlító eredménytáblázata.

TÉKA s. szám	Korábban felmért egyedi tájértékek	2025-ben felmért egyedi tájértékek
M4.1.1.1. – Mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó alkotás (8)		
001	Parasztház – Dózsa György út 17.	Parasztház – Dózsa György út 17. – kulcsosház
002	Parasztház – Szabadság út 48.	Parasztház – Szabadság út 48.
003	Parasztház – Szabadság út 56.	Parasztház – Szabadság út 56.
004	Berki – Hán porta – Szabadság út 4.	Berki – Hán porta – Szabadság út 4.
005	Nő könyvvel	Könyvet tartó női szobor – Börzsönyi út
006	Volt csendőrlaktanya	Volt Csendőrlaktanya – Aranydió óvoda
007	Volt református tanítóház – Dózsa György út 67.	Volt református tanítóház – Református templommal szemben
008	Hán porta – Dózsa György út 28.	Hán porta – Dózsa György út 28.
M4.1.1.3. – Kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszínek (7)		
009	Római katolikus templom (Mindszentek)	Római katolikus templom
010	Feszület a Kossuth út végén – rétsági bekötőút	Feszület a Kossuth út végén – rétsági bekötőút
<i>n.a.</i>	Feszület a Kossuth utcában – Kossuth L. u. 20. (<i>nem található</i>)	<i>n.a.</i>
012	Református templom – Dózsa György út 69.	Református templom – Dózsa György út 69.
013	Református parókia – Dózsa György u. 69.	Református parókia – Dózsa György út 69.
014	Feszület az Arany János utcában	Kereszt – Arany János út vége
015	Kereszt – Kinizsi u. vége (Arany János u.) (<i>rossz helyen bejelölve</i>)	Kereszt a református temetőnél, ravatalozó előtt
016	Kereszt (a temetőben – katolikus) (<i>rossz helyen bejelölve</i>)	Kereszt – római katolikus temetőnél

1. táblázat folytatása

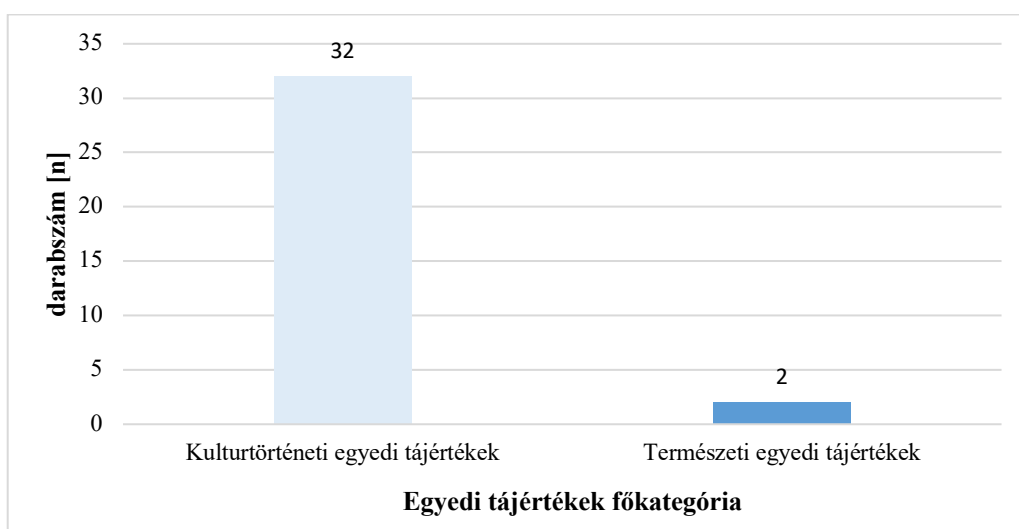
TÉKA s. szám	Korábban felmért egyedi tájértékek	2025-ben felmért egyedi tájértékek
M4.1.1.4. – A temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás (3)		
017	Nagy Gedeon síremléke	Nagy Gedeon síremléke – református temető
018	Honfoglalási kopjafa	Honfoglalási kopjafa – Petőfi Sándor út – Üdülő út metszési pontja – külterület
019	Piret-báró síremléke – katolikus temető (rossz helyen bejelölve)	Piret-báró síremlék – katolikus temető
M4.1.1.7. – Zöldfelületi létesítmény, objektum (1)		
020	Park	Felszabadulási Park és Emlékmű–Szabadság út
M4.1.2.2. – Az útvonalakat összekötő létesítmény (1)		
021	Kőhíd	Kőhíd
M4.1.2.3 – Közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építmény, épület, létesítmény (1)		
022	Vasútállomás	Vasútállomás – márványtábla
M4.1.3.2. – Agrártörténeti értékek (3)		
023	Kinizsi utcai pincék és prэшázak	Kinizsi utcai pincék és prэшázak
024	Középső pincesor – Öreghegy, katolikus és református templom közt (rossz helyen bejelölve)	Középső pincesor – <i>Via margaritarum</i> -gyöngyök útján
025	Öreghegyi felső pincesor – református templom és strand közt (rossz helyen bejelölve)	Öreghegyi felső pincesor – Toldi Miklós u.
M4.1.3.3. – Az ipartörténeti értékek (1)		
026	Bíró-féle volt villanytelep	Bíró-féle volt villanytelep
M4.1.3.5. – Vízhasznaállattal, vízgazdálkodással kapcsolatos érték (0)		
<i>n.a.</i>	Öntött vas kút – Dózsa Gy. út 45.	<i>n.a.</i>
M4.1.4.1. – A történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos (7)		
028	I. Világháborús emlékmű	I. Világháborús emlékmű – Dózsa György út
029	II. Világháborús emlékmű	II. Világháborús emlékmű – <i>Via margaritarum</i> -gyöngyök útja
030	Szentgyörgyi István emléktábla	Szentgyörgyi István emléktábla – Szentgyörgyi István Általános Iskola bejáratánál
031	1848-as emléktábla – református templomban	1848-as emléktábla – református templomban
<i>n.a.</i>	Emlékmű, szobor, egyedülálló kőoszlop – Szentgyörgyi István emléktáblája (rossz helyen bejelölve)	<i>n.a.</i>
032	Felszabadulási emlékmű (Csillaggömb) – (rossz helyen bejelölve)	Felszabadulási emlékmű (Csillaggömb) – Felszabadulási Park
<i>n.a.</i>	Millecentenáriumi kopjafa	<i>n.a.</i> , – állapota miatt eltávolították
033	Emlékmű, szobor, egyedülálló kőoszlop – Szabadság út	Emlékmű – Szent Flórián szobor
034	1956-os emlékmű – II. Világháborús mellett, Kinizsi u. (rossz helyen bejelölve)	1956-os emlékmű – I. világháborús mellett, Dózsa György út.
035	Marcus Aurelius	Marcus Aurelius – külterület

1. táblázat folytatása

TÉKA s. szám	Korábban felmért egyedi tájértékek	2025-ben felmért egyedi tájértékek
M4.2.1.4. – Vízteni értékek (1)		
036	Mélyárok	Mélyárok – Kámor utca
M4.2.2.1. – Növényegyed, növénycsoport (1)		
037	Idős tölgyek	Idős tölgyek – Római katolikus temetőben
Egyéb		
<i>n.a.</i>	Sváb kúria és kertje	<i>n.a.</i>
<i>n.a.</i>	Dr. Göllész Viktor szobra	Magánterület – szociális intézmény
<i>n.a.</i>	Gesztenyés	Gesztenyés – Magánterület
Javaslat	-	Kereszt a római katolikus temetőben
Javaslat	-	1848-49-es toborzások emlékműve
Javaslat	-	Trianoni emlékmű
Javaslat	-	Emlékoszlop – Börzsönyi VT. fennállására
Javaslat	-	Fa kettős kereszt az Aranydió Óvodával szemben

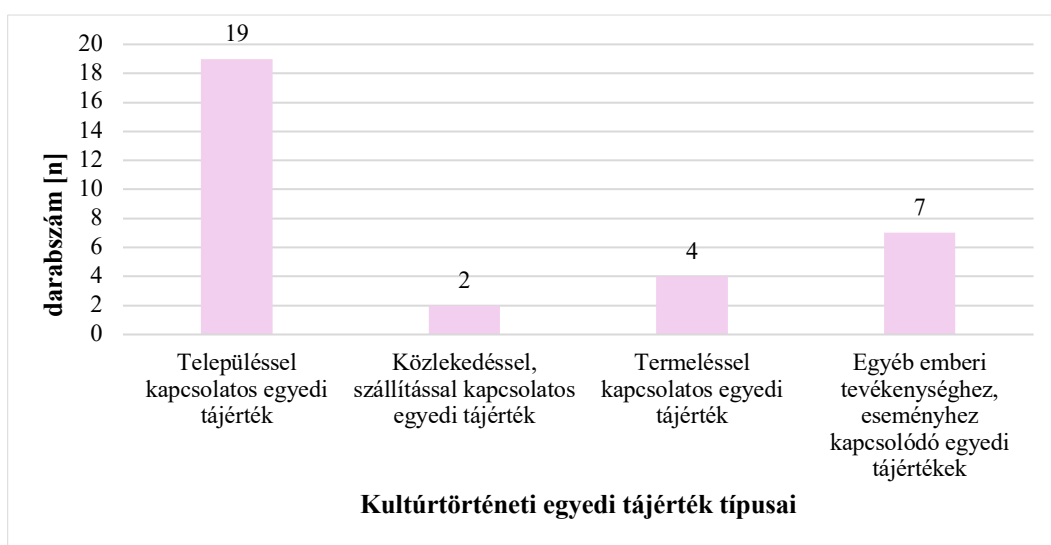
4.3. Diósjenő egyedi tájértékeinek tételes bemutatása

Ahogy az az 1. táblázat összesítéséből is kiderült Diósjenő számos egyedi tájértékkel rendelkezik. A MSZ20381:2009 alapján főkategóriákra lebontva, illetve típusokra lebontva is megadom az egyedi tájértékek megoszlását. A településen egyértelműen a kultúrtörténeti értékek dominálnak, amelyekből 32 db, míg a természeti egyedi tájértékekből jelenleg 2 db található (11. ábra).

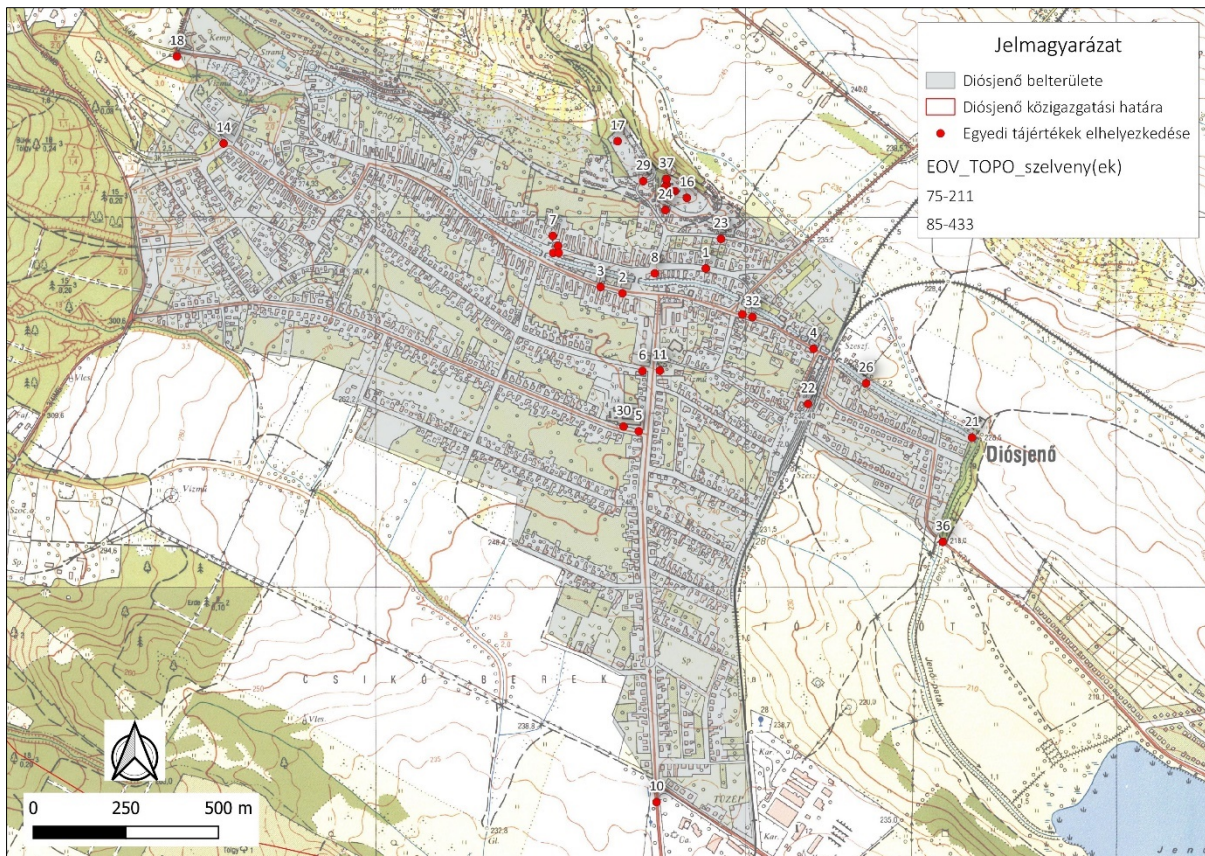
11. ábra: A Diósjenőn felmért egyedi tájértékek főkategória szerinti megoszlása.

A Kultúrtörténeti egyedi tájértékek főkategórián belül 19 db településsel kapcsolatos (M4.1.1.), 2 db közlekedéssel és szállítással kapcsolatos (M4.1.2.), 4 db termeléssel kapcsolatos (M4.1.3.) és 7 db egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó (M4.1.4.) egyedi tájérték van (12. ábra).

12. ábra: A Diósjenőn található kultúrtörténeti egyedi tájértékek típusok szerinti megoszlása.

Az alábbi 13. ábra a felmérés eredménytérképét mutatja be. Ezen ábrázoltam az általam felmért és bemért egyedi tájértékek településen belüli helyzetét. A bemutatáshoz 1:10.000-es topográfiai alaptérképet használtam (13. ábra). Az 1. táblázatban megjelölt TÉKA sorszámokat megtartva jelöltem az egyes tájértékeket a térképen.

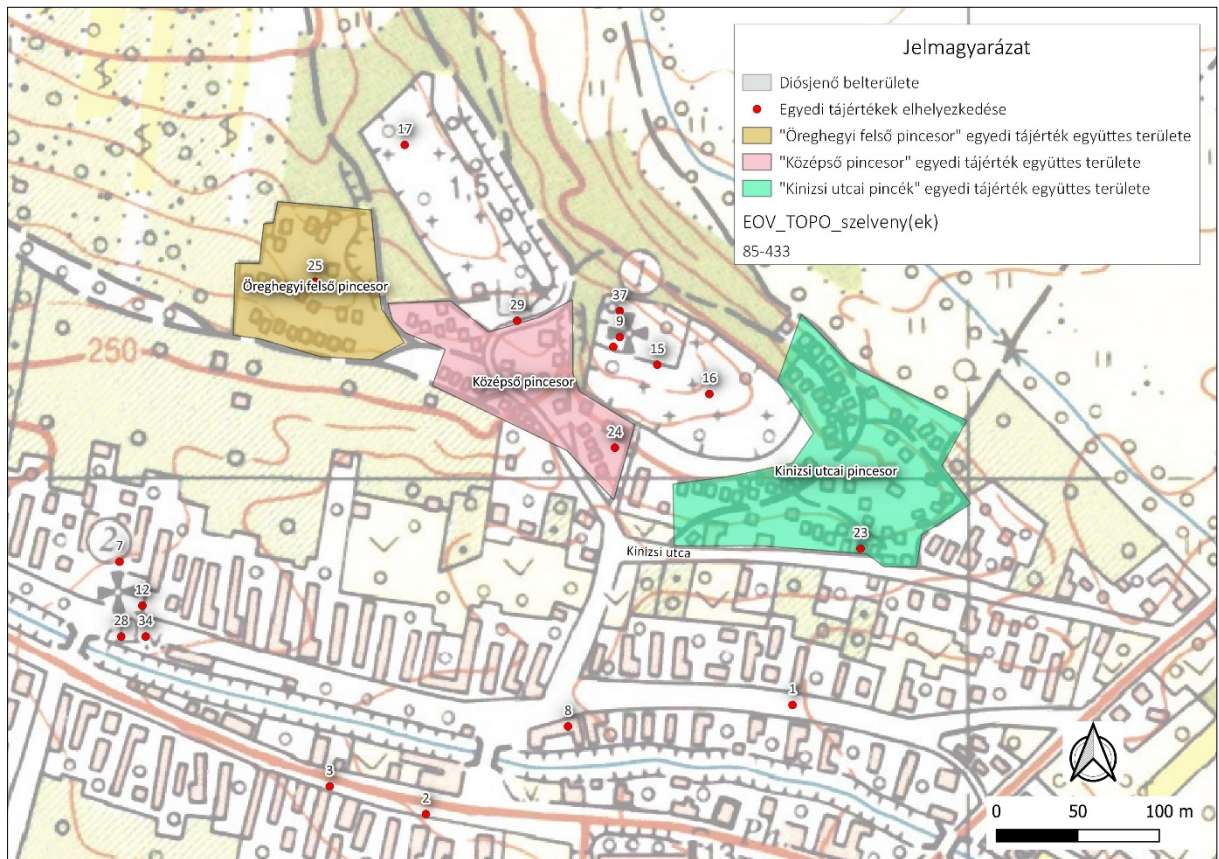

13. ábra: Diósjenő belterületén végzett egyedi tájérték kataszterezés adatai alapján készült eredménytérkép, amelyen a piros pontok a felmért és bemért egyedi tájértékek helyzetét mutatja.

A 13. ábrán jól megfigyelhető, hogy az egyedi tájértékek a település történeti magjában sűrűsödnek, éppen ezért a teljes adathalmazt bemutató térképi felbontás mellett ezek nem különülnek el. Továbbá a 13. ábrán bemutatott térkép felbontása mellett a három pincesor sem mutatható be megfelelő módon. Ennek megvalósítására, a település belső területét megjelenítő résztérképet készítettem QGIS projektből, amelyet a 14. ábrán mutatok be.

A történeti településrag egyik legérdekesebb területrésze az ún. pincesorok, amelyből Diósjenőn hármat tartanak számon. Ezek az „Öreghegyi felső pincesor”, a „Középső pincesor” és a „Kinizsi utcai pincék” (14. ábra). Mivel ezek nem pontszerű struktúrák, így a pontmegjelölés mellett egy-egy fedvénnyel érzékeltettem kiterjedésüket és helyzetüket. Itt érdemes kiemelni, hogy ezeknek az egyedi tájérték együtteseknek a magja már az Első Katonai Felmérés (1782–1785) XVIII. században készített térképlapjain is látható. A későbbi történeti

térképeken pedig ezen területek bővülése is tetten érhető. Ez a folyamat összefüggésben van Diósjenő történeti fejlődésével, a szőlőtermesztés és borkészítés felfutásával, amelyet a 4.1. alfejezetben részleteztem.

14. ábra: Diósjenő belső történeti település magjában található egyedi tájértékek, illetve a három pincesor területe.

Az alábbiakban az egyes kategóriában tartozó egyedi tájértékek felmérésének tételes eredményeit adom meg. A felmérés során, dokumentációs céllal készített fényképfelvételeket az 1. melléklet tartalmazza. Az adott egyedi tájérték leírásánál hivatkozom a mellékletben található fotódokumentációra.

4.4. Kultúrtörténeti egyedi tájértékek főtípus

M4.1.1. Településsel kapcsolatos egyedi tájértékek

A településsel kapcsolatos értékek típusába 19 darab érték sorolható.

4.4.1. A mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó alkotás kategória értékei

Az M4.1.1.1. Mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó alkotás kategóriába nyolc érték tartozik.

1. A Dózsa György úton a 17. szám alatt egy felújított, hosszú parasztház található. Az utcafrontól közönséges borostyán (*Hedera helix*) van a ház falára futtatva. A fából készült íves kapu mellett a kerítésen pár hagyományos bögre, tányér található, előtte szalmabálák díszelnek. A régi építésű, karbantartott épület kulcsosházként funkcionál. A tornáca tradicionális, hosszú, faoszlopos (1. melléklet, 1. kép).
2. A Szabadság úton további két parasztház van egymás közelében. A 48. számú épület vaskerítéses oszlopain díszítőelemek láthatók és kerékvetővel rendelkeznek. A ház stílusa sváb jelleget tükröz, a homlokzaton a struktúra vonalait a piros szín kiemeli. Ezen az épületen is megjelenik a hagyományos, hosszú, fatornácos szerkezet. Az ingatlan karbantartott, rendezett (1. melléklet, 2. kép).
3. A majdnem szomszédos ház, a Szabadság út 56. alatt, kevésbé gondozott. A megszokott jellemzők e lakóépületre és kerítésére is igazak, az utcafrontra két kisebb, faszerkezetű ablak néz. A ház vályog szerkezetű, vakolata hiányos (1. melléklet, 3. kép).
4. Szintén a Szabadság úton elhelyezkedő Berki–Hán porta klasszikus, sváb jellegű. Az egykoron Diósjenőn élt módos Hán család építette ezt, és még két másik lakóházat a három lány gyermekének. Az egyszerű építészeti stílus a fehérre festett falakban és a cserépfedeleles tetőszerkezetben jelenik meg leginkább. Az alaprajza U-alakú, ami zárt udvart biztosít. Egy hosszú kémény figyelhető meg a ház oldalán, ami nemcsak az esztétikát, de a tradicionális vonalakat is rontja (1. melléklet, 4. kép).
5. A Hán–porta a Dózsa György út 28. szám alatt található. A ház felújított állapotában már kevésbé rendelkezik a klasszikus vonásokkal. Az egykoron látható Berki Pál és Hán Eszter feliratot az épület utca frontjáról eltávolították. Az épület ma a Boltív–Bau szaküzletnek ad otthont (1. melléklet, 7. kép).

A harmadik ház az előző közelében, a Kinizsi utcában van. Állapota jelentősen romlott, a nem karbantartott épület egykori történetére már csak a helyiek emlékeznek. A TÉKA rendszer ezt az adatot nem is tartalmazza.

6. A könyvet tartó női szobor a Szentgyörgyi István Általános Iskolában található. Régebben a Művelődési Ház előtt állt, a bezárást követően került át mostani helyére. A közel 2 méteres művet Mikus Sándor faragta kőből. Környezete nem ápolts, invazív és dísznövény fajok veszik körül, mint a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), a szúrós ezüstfa (*Elaeagnus pungens*) és a közönséges magyal (*Ilex aquifolium*) (1. melléklet, 5. kép).
7. A mai Aranydió Óvoda és Bölcsőde épülete őrzi a volt csendőrlaktanya emlékét. 1959 óta funkcionál óvodaként, ekkor még a rendőrség is ebben az épületben működött egészen 1974-ig. Az épületet 2010-ben modernizálták, majd pár évvel később a bölcsőde is itt kapott helyet (1. melléklet, 6. kép).
8. A volt református tanítóház eredeti rendeltetése szerint az 1830-as évektől működött. Végh József emlékei alapján, az épületben egy harmonika ajtóval tudták szükség szerint kettéválasztani a teret, ami nem csak a tanítás, de a szórakozás szempontjából is fontos volt. A hely mozifilm vetítésére, bálók rendezésére és egyéb kulturális események otthonaként is funkcionált. Idővel kulturális szerepe megszűnt. Később áruházként működött, de ma már csak az üresen álló épületet láthatjuk.

4.4.2. A kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszínek kategória értékei

Az M4.1.1.3. kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszínek kategóriában hét darab érték található.

1. A római katolikus templom a Kinizsi utca végén, a temetőben helyezkedik el. A jelenkori szentély a 12. századbeli őstemplom alapjainak felhasználásával épült. Az 1700-as években csak egy templommal rendelkezett a település, amit felváltva használtak a református és római katolikus hívek. A konfliktus elkerülése végett, a két egyház megegyezett: a régi templom marad a református, és egy új építést pedig a római katolikusok munkával, a reformátusok pénzzel támogattak. Így épült meg az új, római katolikus templom. Napjainkban falai letisztultak, állapota felújított, környezete rendezett. A templomban található tűzzománc stációképek Dovák B. József alkotásai (1. melléklet, 8. kép).

A TÉKA rendszer öt darab feszületet rögzít Diósjenő településén, amiből egy már nem azonosítható.

2. A rétsági bekötőútnál, a Kossuth Lajos úton található az első fakereszt korpusszal. 2000-ben Fricz János és Békési Tamás készítette. A kereszt jó állapotban, kaszált, rendezett

környezetben található (1. melléklet, 10. kép).

A TÉKA felületen jelzett kereszt az iskolánál 2016-ban felszámolásra került. A feszület a temető emlékét és az egykori falu határát őrizte.

Az Aranydió Óvodával szemben viszont található egy fából készült kettős kereszt, virágos díszítéssel. Fricz János ajándékozta a településnek. Ez az érték nem szerepel a rendszerben (1. melléklet, 37. kép).

3. Az Arany János utcában lévő feszület egy idősebb hársfa (*Tilia cordata*) mellett helyezkedik el. Az ezüstre festett fém korpuszon az idő jelei meglátszanak, de a feszület karbantartott (1. melléklet, 13. kép).

4. A Kinizsi utca végén, a református temető alatt egy kőből készült kereszt, öntött fém korpuszal ideális állapotban van. Környezete rendezett. A feszületet G. Bögér József és neje, Paulini Mária állíttatta 1962-ben. A TÉKA térképén ez a pont rossz helyen van bejelölve. A helyszínt az eredmény térképen módosítottam (1. melléklet, 14. kép).

5. A nem messze található római katolikus temetőben is szerepel egy fakereszt, díszes motívumokkal, ezüst korpuszal, a közönséges lucfenyő (*Picea abies*) alatt. Az erdőbirtokosság felajánlásával, Fricz János készítette (1. melléklet, 15. kép).

Feljebb, a templom mellett is létesült egy, amit a TÉKA rendszerben nem tartanak nyilván. A kőből készült korpuszal rendelkező keresztet 1885-ben állították fel, amit 2014-ben felújítottak (1. melléklet, 33. kép).

6. A református templom a Dózsa György út 69. szám alatt, felújított állapotában található. Környezete rendezett, újszerű térkövel borított részén örökzöldek díszelnek. Az egykori templom helyére építették 1791 és 1799 között, és csak 100 évvel később épült mellé a templomtorony. Az első világháború idején felújították, a második világháborúban a harangját eltávolították. A helyiek az új harang beszerzésére gyűjtés kezdeményeztek (1. melléklet, 11. kép).

7. A református parókia rég visszanyúlóan ad otthon prédikátorainak. Az épület környezete rendezett, állapota kitűnő (1. melléklet, 12. kép).

4.4.3. A temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás kategória értékei

Az M4.1.1.4. temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás kategóriában három darab egyedi tájérték lelhető fel Diósjenőn.

1. Nagy Gedeon, édesapja hivatását örökölvén, református esperes lelkész síremléke a református temetőben, rendezett környezetben található. Fekete márványoszlopon, aranyozott betűkkel emlékeznek Ferencz József rend lovagjára és feleségére. Feketére

festett kovácsoltvas kerítéssel van körbe kerítve az emlékhely, ami mellett fehér eperfát (*Morus alba*) ültettek (1. melléklet, 16. kép).

2. Honfoglaláskori kopjafát 1996-ban a Szentgyörgyi Kör állította (Végh J. 2020). Az erdő szélén található, a földút mellett, ami mára már nehezen megközelíthető. A díszes motívumok egy nógrádi fafaragónak, Horváth Imrének köszönhetőek. Az utómunkák során kiderült, hogy az egyedi tájérték külterületen helyezkedik el (1. melléklet, 17. kép).
3. Piret Lajos főpatrónus, avagy Bihaini báró síremléke a római katolikus temetőben, a templom bejáratával szemben helyezkedik el. A neogót eklektikus stílusú kovácsoltvas kerítés és zöldellő dísznövények emelik az esztétikai értékét. A források alapján Piret Lajos részt vett az 1848-49-es szabadságharcban is, de nem a magyar oldalon. Az emlékhely rendezett, ápolt környezetben található (1. melléklet, 18. kép).

4.4.4. A zöldfelületi létesítmény, objektum kategória értékei

Az M4.1.1.7. zöldfelületi létesítmény, objektum kategóriában csak a Felszabadulási Park és Emlékmű található Diósjenőn. Három különböző emlékoszlop van a területen, amiből csak egy található a TÉKA adatai között. Ezt a későbbiekben részletezem.

M4.1.2. Közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájértékek

A közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájértékek típusába csupán két érték sorolható be.

4.4.5. Az útvonalakat összekötő létesítmény kategória értékei

Az M4.1.2.2. az útvonalakat összekötő létesítmény altípusban egy darab tájérték van. A község határán, a Szabadság út folytatásánál elhelyezkedő nagy kőtömbökből álló híd létesítése a 19. századra vezethető vissza. A harmadik katonai felmérésen is látszódik már. A híd állapota jó, a patak partja inváziós fajokban gazdag, gondozatlan, szemetes (1. melléklet, 20. kép).

4.4.6. A közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építmény, épület, létesítmény kategória értékei

Az M4.1.2.3. közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építmény, épület, létesítmény altípusba a Diósjenőn található vasútállomás sorolható. A Vác – Diósjenő – Drégelypalánk vasútvonal 100 éves évfordulójára egy márványtáblát is állított Diósjenő Községe 2009-ben (1. melléklet, 19. kép).

M4.1.3. Termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek

A termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek típusába közé négy érték sorolható.

4.4.7. Agrártörténeti kategória értékei

Az M4.1.3.2. agrártörténeti értékek altípusába három pincesor tartozik összesen, közel 200 pincével. Az 1800-as években készítették a homokba vájt pincéket. Néhányat mélyítették, titkos gödröket ástak, abban tárolták értékeiket (Végh J. 2020). Nagyrészüket ma már csak zöldség tárolására hasznosítják.

1. Az első pincesor, amit a legrövidebbnek tekintenek, az a Kinizsi utcai. A vályogból épült pinceházak nagyrészt jó állapotúak, némelyiknek a tetőszerkezete javításra szorul (1. melléklet, 21. kép).
2. A középső pincesor a *Via margaritarum*-gyöngyök útján található, a református és római katolikus temető között. A löszbe vájt pincék nagy része már nem használható, a bejárata omladozik (1. melléklet, 22. kép).
3. Végül a harmadik pincesor a Toldi Miklós utcában helyezkedik el. A használt diósjenei pincék ezen a részen találhatóak. Több pince külső részén helyreállítási munkák szükségesek (1. melléklet, 23. kép).

4.4.8. Az ipartörténeti kategória értékei

Az M4.1.3.3. ipartörténeti értékekből egy üzemépület, a Bíró–féle volt villanytelep lelhető fel a Szabadság út folytatásában. Diósjenő villamosítása 1939-ben történt meg (Végh 2025). Akkoriban ez a telephely látta el árammal Rétság, Borsosberény és Nógrád településeket. Később hadi üzem volt, majd termény árusítására szolgált. A ma látható palatető épület nagy része elhanyagolt, ablaka néhol betört. Környezete viszont rendezett, kaszált (1. melléklet, 24. kép).

4.4.9. A vízhasználattal, vízgazdálkodással kapcsolatos kategória értékei

Az M4.1.3.5. Vízhasználattal, vízgazdálkodással kapcsolatos érték altípusán belül, az öntöttvas kút a Dózsa György úton nem azonosítható.

M4.1.4. Az egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó tájértékek

Az egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó értékek típusába hét darab sorolható.

4.4.10. A történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos kategória értékei

Az M4.1.4.1. történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos altípusba hét érték sorolható, amin felül egy, Marcus Aurelius emlékműve Diósjenő külterületén helyezkedik el.

1. Az I. világháborús emlékmű a Dózsa György úton található, a református templom közelében. Az 1922-ben emelt obeliszk alakú emlékmű alkotója Somogyi Sándor. 63 diósjenői áldozatot sorolnak fel. 2016-ban kiegészítő tábla került az emlékhelyre, újabb 5 névvel (1. melléklet, 25. kép).
2. Mellette megtalálható az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékére, a fából készült mű. Viszonylag új, 2006-ban állították, a forradalom 50. évfordulójára. A fát Fricz János, a tűzzománc részét pedig Dovák B. József készítették (1. melléklet, 31. kép).
A két emlékmű környezete rendezett, levendulával díszített, egységesen felújított.
3. A II. világháborús emlékmű a Kinizsi utca végén, a *Via margaritarum*-gyöngyök útján, a 2 temető között helyezkedik el. Jelentős nehézség volt az emlékhely elhelyezése, de végül 1987-ben sor került a felállítására. A fekete márványtáblával ellátott művet, amin az áldozatok nevei láthatóak, ugyanazon évben, mint az I. világháborús emlékhelyet, szintén kiegészítették nevekkal. Környezete rendezett, letisztult (1. melléklet, 26. kép).
4. Szentgyörgyi István emléktáblája a Kossuth Lajos úti Szentgyörgyi Általános Iskola bejárata előtt található. A TÉKA rendszerben két helyen is feltüntetik ezt az értéket, a Kossuth Lajos és a Béke út között helytelenül. Régebben ezen a helyen állt a Művelődési Ház, amit az évek során megszüntettek. A fehér márvány emléktáblát a színművész halálának 40. évfordulójára állíttatta a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága (1. melléklet, 27. kép).
5. A református templomban is található 2 emléktábla, az 1848-49-es szabadságharc honvédtisztjeinek emlékére, amit a Református Egyház a 145. évfordulóra készített. Az alatta elhelyezett emléktábla Kossuth Lajos születésének 190. évfordulójának emlékére készült. A templom tornyának újjáépítése során, egy fából készült ládát találtak, ami feltehetően Halász Ferenc, ácssegéd keze munkája. Annak tartalma egy Kossuth bankó, a Budapesti Hírlap Kossuth Lajos halálhírét hozó példány, a fényképe,

valamint a torony építéséről készült jegyzet volt (1. melléklet, 28. kép).

6. A Szabadság út és Táncsics Mihály út között lévő Felszabadulási Parkban helyezkedik el a Csillaggömb, amit 1975-ben Varga Imre alkotott, 1945-re emlékezve. A terület számos ünnepélynek adott otthont az előző rendszerben. A koszorúk elhelyezésére szolgáló művet a rendszerváltás után eltulajdonították. A beton virágot formázó emlékműből csak a sok csillagból álló virág közepe maradt fenn. A térkő nagy része gyomos (1. melléklet, 29. kép). A területen ezen kívül 2 emlékoszlop található. Szent Flórián szobra és a Diósjenő Börzsöny Vadásztársaság fennállásának emlékére állított fa oszlop. Fricz János munkái 2003-ban és 2007-ben készültek el. Az első a védőszentet ábrázolja, míg a másikon a vadásztársaság tagjainak nevei láthatóak. Utóbbi a TÉKA rendszerben nem található (1. melléklet, 30.; 34. kép).
7. A vasútállomásnál jelzett miliecentenáriumi kopjafát az állapota miatt eltávolították. Ma már csak a helye látható a fából készült emlékoszlopnak.

4.5. Természeti egyedi tájértékek főtípus

Diósjenő településén az M4.2.1. természeti egyedi tájérték főtípusába két fajta érték sorolható be.

M4.2.1. Földtudományi egyedi tájértékek

A földtudományi egyedi tájértékek típusába egy érték helyezkedik el a településen.

4.5.1. A víztani értékekhez kapcsolódó kategória értékei

Az M4.2.1.4. víztani egyedi tájértékek altípusába tartozó mélyárok kezdeti pontja a fentebb már említett kőhíd. A területen nagy csalán (*Urtica dioica*), közönséges dió (*Juglans regia*), húsos som (*Cornus mas*), éger (*Alnus glutinosa*), fűz (*Salix spp.*), fehér akác (*Robinia pseudoaccacia*) található (1. melléklet, 32. kép).

M4.2.2. Biológiai egyedi tájértékek

A biológiai egyedi tájértékek típusán belül egy érték sorolható be Diósjenőn.

4.5.2. A növényegyed, növénycsoport kategória értékei

Az M4.2.2.1. növényegyed, növénycsoport altípusába az idős tölgyek a római katolikus temetőben találhatóak. Keletkezésük az 1900-as évekre tehető. Jó állapotúak, környezetük ápolat (1. melléklet, 9. kép).

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A szakdolgozat fő céljaként az egyedi tájértékek állapotfelmérését jelöltem ki Diósjenő belterületén. A vizsgált területen a 42 darab egyedi tájérték közül hetet a paraméterek alapján nem lehetett azonosítani, mivel vagy eltávolításra kerültek, vagy eleve nem is voltak jelen TÉKA adatbázis jelölése szerint. Ennek tükrében a javaslataimat két részre osztottam. Először az újonnan rögzített és egyedi tájértéknek javasolt emlékeket mutatom be, utána pedig a már meglévő, de véleményem szerint nem megfelelő állapotú értékekre vonatkozóan fogalmazom meg javaslataimat.

5.1. Az újonnan felmért lehetséges egyedi tájértékek

A meglévő és a TÉKA rendszerben korábban rögzített egyedi tájértékek felmérése során több potenciális egyedi tájértéket figyeltem meg és írtam le. Ezeket az alábbiakban, az MSZ20381:2009 számú szabvány szerinti kategória beosztás alapján foglalom össze.

Az M4.1.1. településsel kapcsolatos egyedi tájérték típusain belül az M4.1.1.3. kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszínek altípusába sorolandó a római katolikus temetőben 1885-ben állított kő kereszt. 2014-ben a feszületet és környezetét Králik József felújította (1. melléklet, 33. kép).

Ugyanebbe az altípusba sorolandó az óvodával szembeni fa kettős kereszt. 2010-ben a díszes motívumokkal és "Jöjjön el a te országod" vésett felirattal ajándékozta a településnek Fricz János, faszobrász, a trianoni keresztet (1. melléklet, 37. kép).

Az M4.1.3. termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek és azon belül az M4.1.3.1. erdő- és vadgazdálkodással kapcsolatos értékek közé tartozik a Börzsönyi Vadásztársaság fennállásának emlékére Fricz János által, 2007-ben faragott oszlop. A Felszabadulási Parkban található emlékművön a vadászat fő motívumai láthatóak rendezett környezetben (1. melléklet, 34. kép).

Az M4.1.4. egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó értékek típusából az M4.1.4.1. történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos altípusba a Trianoni Emlékmű sorolható. A Szentgyörgyi utca folytatásában állították 2020. június 4-én a fából faragott oszlopot, amit szintén Fricz János készített. Környezete rendezett, újszerű (1. melléklet, 35. kép).

Az M4.1.4.1. történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos értékekhez az 1848-49-es szabadságharc toborzásának emlékére készült támfallal körülvett 'színpad'. Az emlékhely a Kinizsi utcában, a temetők felé vezető úton található (1. melléklet, 36. kép).

5.2. Meglévő egyedi tájértékek állapotának javítására vonatkozó javaslatok

Észrevételeim alapján a településen található tájértékek nagy részére kellő figyelmet fordítanak. Számos műemlék környezete felújított: a Dózsa György úton található Református templom, továbbá, az I. világháború és az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseire emlékező alkotások.

Néhány tájérték, a Könyvet tartó női szobor, a mélyárok, a köhíd, valamint az Arany János úton található kereszt közvetlen környezete kissé elhanyagolt. Javasolnám a helyszínek rendbetételét, illetve néhány hulladéktároló kihelyezését.

A honfoglaláskori kopjafa megtalálása igazi kihívást jelentett számomra. A tájérték nehezen észrevehető a körülötte található fák és invazív növények miatt. Egy ismertető tábla kihelyezése megkönnyítené a fellelhetőségét.

A pincék renoválást igényelnek. Az épületek egyes részei romosak, némelyik létesítmény teljesen beomlott. Ez az állapot nem csak balesetveszélyes, de jelentős mértékben rontja a terület esztétikai értékeit is. Ugyanez a probléma jelenik meg a Bíró-féle volt villanytelepnél is.

A Berki–Hán porta és Hán porta értéke a helyi közösség számára épített örökség. Ezen értékek fennmaradása az utókor számára is jelentős, mivel hozzájárul a község múltjának és identitásának megismeréséhez. Bemutató táblák kihelyezése rövid történetükkel elősegítené az értékek fennmaradását, valamint a figyelemfelhívást.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az egyedi tájértékekre irányuló figyelem a 21. századra jelentősen csökkent. A kultúrtörténeti, a természeti és a tájképi egyedi tájértékek a mindennapjaink részét képezik, viszont gyakran észrevétlenek maradnak, így nem derül fény igazi jelentőségükre. Pedig a globalizáció felé tartó világ számára ezeknek az értékeknek a megőrzése kiemelten fontos lenne annak érdekében, hogy a helyi közösségek identitása és hagyományaik megmaradjanak, tovább éljenek. A társadalom feladata a védelmük. Szakdolgozatommal szeretném a bemutatott különleges értékeket feltárni a generációm számára.

Célul Diósjenő és környékének időbeli változásának vizsgálatát, valamint az egyedi tájértékek revideálását tűztem ki. Ezek megvalósításához különböző írott forrásokat, térképeket használtam, valamint szerencsém volt egy helytörténész nézőpontját és tapasztalatait is meghallgatni, felhasználni.

A terepi felvételezést a település belterületén végeztem 2025-ben. A Táj Érték Kataszter (TÉKA) adatai alapján kezdtem meg a vizsgálatot. A település többszöri bejárása során hét értéket nem tudtam beazonosítani.

Dolgozatom első felében ismertettem az egyedi tájértékek fogalmát és típusait. Utóbbi példákkal szemléltettem. Bemutattam Diósjenő természetföldrajzi helyzetét, azonfelül tájhasználat történetét korábbi topográfiai felmérések segítségével. Egy táblázatban összesítettem a korábban, és az általam felvett adatokat. Az egyedi tájértékeket részletesen is bemutattam, illetve állapotukról friss felvételeket készítettem, amiket a dolgozat mellékletek fejezetébe csatoltam. Szemléltetésképpen készítettem egy összesítő térképet is, ami az egyedi tájértékek elhelyezkedését mutatja a településen.

A szakdolgozat készítése során a feldolgozott anyagok és az eredményül kapott adatok alapján javaslatokat tettem az egyedi tájértékek megőrzésének figyelemfelhívására, valamint további öt lehetséges egyedi tájérték hivatalos felvételére is.

7. IRODALOMJEGYZÉK

Szakkikkek és szaktanulmányok

- Arcanum (2004): Első Katonai Felmérés: Magyar Királyság – Georeferált változat. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, ISBN: 963 9374 95 4
- Bergstrom, J.C. (1998): Exploring and Expanding the Landscape Values Terrain. Department of Agricultural and Applied Economics University of Georgia, Athens 46 pp.
- Biszak S., Tímár G., Molnár G., Jankó A. (2007): Harmadik Katonai Felmérés, a Magyar Szent Korona Országai, 1:25.000. DVDROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, ISBN: 978-963-7374-54-8
- Brown, G., Raymond, C. (2007): The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. *Applied Geography*, 27, 89–111 pp.
- Czinege A., Kiss A., Horváth M. (2004): Elhagyott teraszok és történeti tájhasználat rekonstrukciós lehetőségei: A nagymarosi teraszrendszer példája - SZTE TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, 12 pp.
- Csőre P. (1980): A magyar erdőgazdálkodás története. Középkor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 311 pp.
- Dövényi Z. (2010): Magyarország kistájainak katasztere, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 875 pp.
- Dövényi Z. (2012): A Kárpát- medence földrajza, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Füri A. (2014): Ahol a cincérek élnek – a Duna-Ipoly Nemzeti Park. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj: A Börzsöny. Ipolyerdő Zrt, Balassagyarmat, 599 pp., 533–543 p.
- Gerber, J-D. (2017): From landscape resources to landscape commons: Focusing on the non-utility values of landscape. *International Journal of the Commons*, Uopen Journals, 708–732 p.
- Győrffy Gy. (1987): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 714 pp.
- Győrffy Gy. (1998): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 682 pp.
- Havasréti B. (2016): A filoxerától a szőlőaknás kígyómolyig. *Léggör* 61(4): 161–163.
- Kiss G., Tarr Gy., Grónás V., Szilassi P., Árgay Z., Csöszi M., Kincses K., Pádárné Török É (2017): Tájaink állapota, táji örökségünk védelme. In: Holes A. (szerk.): Magyarország környezeti állapota. Herman Ottó Intézet, Budapest, pp. 121–132.
- Lorberg F. (2024): Landschaft und Film. Im Florian Bellin-Harder (Hg) – Landschaft und Vegetation. Erschienen 2024 im transcript Verlag, Bielefeld, Deutschland 857 pp., 207–231 p.
- Marosi S., Somogyi S. (szerk.) (1990): Magyarország Kistájainak Katasztere. Magyar Tudományos Akadémia, Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 1056 pp.
- Martonné Erdős K. (2007): Magyarország természeti földrajza I., Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kossuth Egyetem Kiadója, 249 pp
- Mezősi, G. (2011): The Physical Geography of Hungary, 334 pp.
- Miklósi Zs., Batizi Z. (2014): A Honfoglalástól a Tatárjárásig – A középkori Börzsöny. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj: A Börzsöny. Ipolyerdő Zrt, Balassagyarmat, 599 pp., 313–324 p.
- Nováki Gy. (1973-75): Régi szántóföldek nyomai a Börzsönyben. Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1973-75: 53–78.
- Somogyi S. (1998): Az Észak-magyarországi-középhegység helyzete és tájföldrajzi felosztása – Földrajzi Értesítő XLVII(3): 305–315.
- Standovár T. (2014): Örökségünk – A táj- és erdőhasználat nyomai a Börzsönyben, az ökológus szemével. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj: A Börzsöny.

- Ipolyerdő Zrt, Balassagyarmat, 599 pp., 543–557 p.
- Szeberényi J. (2014): Egy roncsvulkán világa – A Börzsönyi tájak. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj: A Börzsöny, 599 pp., 63–87 p.
- Szeberényi J. (2014): Fakadó vizek – Források, patakok, tavak a Börzsönyben. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj: A Börzsöny. Ipolyerdő Zrt, Balassagyarmat, 599 pp., 87–97 p.
- Tímár G., Molnár G., Székely B., Biszak S., Varga J., Jankó A. (2006): Második Katonai Felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság - Georeferált változat. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, ISBN: 963 7374 21 3, ISBN: 963 7374 35 3
- Tímár G., Molnár G., Székely B., Biszak S., Jankó A. (2008): Magyarország topográfiai térképei a második világháború időszakából. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, ISBN: 978-963-7374-71-5
- Tóth E. (2014): Sámsonháza község egyedi tájérték kataszterének elkészítése. Tájökológiai Lapok 12 (2): 391–399.
- Tóth Sz., Szijártó Á., Kiss G. (2012): Az egyedi tájértékek nyilvántartásának tájvédelmi szempontú elemzése. Tájökológiai Lapok 10 (1): 139–152 p.
- Verbrugge, L., Buchecker, M., Garcia, X., Gottwald, J., Müller, S. (2019). Integrating sense of place in planning and management of multifunctional river landscapes: experiences from five European case studies. Sustainability Science 14: 669–680.
- Végh J. (2020): Diósjenő Község Értéktára, 152 pp. (kiadatlan kézirat)
- Zagyvai G. (2014): Erdőterület változások a múltban. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj: A Börzsöny. Ipolyerdő Zrt, Balassagyarmat, 599 pp., 149–161 p.

Internetes hivatkozások

- Egyedi tájértékek (2009) [online] Elérhető: [Egyedi tájértékek - A magyar állami természetvédelem hivatalos honlapja](#) [Hozzáférés dátuma: 2025. 10. 06.]
- Az Európai Táj Egyezmény (2004) [online] Elérhető: [Az Európai Táj Egyezmény - A magyar állami természetvédelem hivatalos honlapja](#) [Hozzáférés dátuma: 2025. 10. 06.]

Törvények, jogi források

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről (2015) [online] Elérhető: [Tvt. - 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye](#)[Hozzáférés dátuma: 2025. 10. 06.]
- Magyar Szabványügyi Testület (2009): Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése. MSZ20381

8. MELLÉKLETEK

1. melléklet: Az egyedi tájértékek állapotfelmérése során rögzített fényképfelvételek.

1. kép Parasztház – Dózsa György út 17. – kulcsosház

2. kép Parasztház – Szabadság út 48.

3. kép Parasztház – Szabadság út 56.

4. kép Berki – Hán porta

5. kép Könyvet tartó női szobor

6. kép Volt Csendőrlaktanya – Aranydió óvoda

7. kép Hán porta – Dózsa György 28.

8. kép Római katolikus templom

9. kép Idős tölgyek

10. kép Feszület a Kossuth út végén –
rétsági bekötőút

11. kép Református templom – Dózsa
György út 69.

12. kép Református parókiya – Dózsa
György út 69.

13. kép Kereszt – Arany János út vége

14. kép Kereszt a református temetőnél,
ravatalozó előtt

15. kép Kereszt – római katolikus
temetőnél

16. kép Nagy Gedeon síremléke –
református temető

17. kép Honfoglalási kopjafa – Petőfi
Sándor út – Üdülő út metszési pontja –
külterület

18. kép Piret-báró síremléke – katolikus
temető

19. kép Vasútállomás – márványtábla

20. kép Kőhíd

21. kép Kínizsi utcai pincék és présházak

22. kép Középső pincesor

23. kép Öreghegyi felső pincesor – Toldi
Miklós u.

24. kép Bíró-féle volt villanytelep

25. kép I. Világháborús emlékmű

26. kép II. Világháborús emlékmű

27. kép Szentgyörgyi István emléktábla

28. kép 1848-as emléktábla – református templomban

29. kép Felszabadulási emlékmű
(Csillaggömb)

30. kép Emlékmű – Szent Flórián szobor

31. kép 1956-os emlékmű – I.
világháborús mellett, Dózsa György út.

32. kép Mélyárok

Újjonnan javasolt egyedi tájértékek

33. kép Kereszt a római katolikus temetőben

34. kép Emlékoszlop – Börzsönyi VT. fennállítására

35. kép Trianoni emlékmű

36. kép 1848-49-es toborzások emlékműve

37. kép Fa kettős kereszt az Aranydió Óvodával szemben

9. NYILATKOZATOK

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Eredics Berta
Neptun-kódja:	HUXK3L
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	Szakedolgozat
A munka címe:	Diósjenő belterületén található egyedi tájértékek revíziója és állapotfelmérése

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrekció, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve, verziója, elérhetősége	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....
.....
.....
.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt:Vác....., 2025. október hó ...25..... nap

Eredics Berta

.....

.....

Hallgató aláírása

Konzulens/Témavezető aláírása

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függeléke: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.1. sz. melléklete: Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

EREDICS BERTA (név) (hallgató Neptun azonosítója: HUXK3L)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2025 év 11 hó 01 nap

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törölendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat / diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: EREDICS BERTA
A Hallgató Neptun kódja: HUXR3L
A dolgozat címe: Döntőn belsőleg található egyéni tájékoztató vizsgája és állapotfelmérése
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlant állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitóri rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitóri rendszerében.

Kelt: 2025 év 11 hó 01 nap

Eredics Berta
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.